

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ

В И С Н О В О К

до протоколу № 125
від 26 липня 2023 року

**до проекту Закону України «Про застосування
англійської мови в Україні»
(реєстр. № 9432 від 28.06.2023)**

Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій за дорученням Голови Верховної Ради України Р. Стефанчука на своєму засіданні 26.07.2023 (протокол № 125) розглянув (в межах своєї компетенції) проект Закону України про застосування англійської мови в Україні (реєстр. № 9432 від 28.06.2023), внесений Президентом України, і зазначає таке.

У пояснювальній записці до проекту Закону визначено, що його розроблено з метою підвищення рівня конкурентоспроможності України, зростання її інвестиційної та туристичної привабливості, розширення застосування англійської мови в публічних сферах суспільного життя та створення сприятливих умов для її опанування громадянами України.

Для досягнення цієї мети проектом Закону передбачається офіційно закріпити статус англійської мови як однієї з мов міжнародного спілкування в Україні, визначити категорії посад, кандидати на зайняття яких зобов'язані володіти англійською мовою, унормувати особливості застосування англійської мови в роботі органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підрозділів екстреної допомоги населенню, під час перетину державного кордону, у сферах освіти, культури, транспорту, охорони здоров'я тощо.

Крім того, проектом Закону пропонується внести зміни до деяких законів України з метою приведення їх положень у відповідність до положень законопроекту після його прийняття як закону.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України висловило щодо змісту проекту такі зауваження (в частині освіти, науки та інновацій):

1) декларативний характер окремих положень законопроекту, зокрема частини 1 статті 8 щодо «створення умов для провадження діяльності з надання суб'єктами освітньої діяльності послуг із вивчення англійської мови»;

2) викликає сумнів можливість виконання окремих положень проекту. Наприклад, оновлена редакція ч. ч. 3, 4 ст. 10 Закону України «Про дошкільну освіту» передбачає, що «у закладах дошкільної освіти забезпечується обов'язкове вивчення англійської мови для дітей старшого дошкільного віку». Реалізація цих приписів може виявитись неможливою через дефіцит працівників таких закладів освіти, які володіють англійською мовою.

Міністерство освіти і науки України в межах компетенції підтримує ініціативу, запропоновану законопроектом, та пропонує уточнити або доповнити окремі положення законопроекту, зокрема:

1) доповнити статтю 4 проекту Закону частиною п'ятою такого змісту:

«5. Рівень володіння англійською мовою науково-педагогічними та науковими працівниками закладів вищої освіти, які мають вчені звання, має бути не нижче B2»;

2) збільшити вимоги до опанування англійської мови здобувачами вищої освіти освітньо-наукових програм до рівня не нижче B2 за шкалою рекомендацій Ради Європи з мовної освіти для здобуття ступеня доктора філософії. Зазначений у проекті Закону рівень володіння англійською мовою (B1) для докторів філософії не відповідає логіці набуття відповідної іншомовної компетентності, яку вже закладено в низці стратегічних та нормативних документів МОН. З огляду на зазначене, пропонується в абзаці третьому підпункту 13 пункту 4 розділу II законопроекту букву та цифру «B1» замінити словами, буквою та цифрою «не нижче B2»;

3) абзац дев'ятий підпункту 13 пункту 4 розділу II проекту Закону викласти в такій редакції:

«3. Заклад вищої освіти має право прийняти рішення про викладання однієї, кількох або більшості дисциплін, виконання індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів англійською мовою, про що зазначається в описі освітньої програми, із якою особа має бути ознайомена перед вступом до закладу вищої освіти. Заклад вищої освіти має забезпечити включення щонайменше однієї дисципліни (освітнього компонента), що викладається англійською мовою, до індивідуального навчального плану здобувача»;

4) поширити вимоги щодо обов'язкового володіння англійською мовою на осіб, які претендують на зайняття посад керівників державних наукових установ, доповнивши частину першу статті 3 проекту Закону після пункту 8 новим пунктом 9 такого змісту:

«9) керівників державних наукових установ».

У зв'язку з цим пункт 1 розділу II проекту Закону після абзацу третього доповнити новим абзацом такого змісту:

«пункту 9 частини першої статті 3 розділу I цього Закону, який набирає чинності через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, уведеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року №64/202 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»;

5) підпункт 15 пункту 4 розділу II законопроекту викласти в такій редакції:
«15) у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 3, ст. 25; 2019 р., №21, ст. 81):

статтю 3-1 доповнити новою частиною такого змісту:

«2. Застосування мов у сфері науки визначає Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;

абзац перший частини третьої статті 9 після слів «державною мовою» доповнити словами «володіти англійською мовою на рівні, визначеному Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про застосування англійської мови в Україні».

Уповноважений із захисту державної мови звертає увагу на те, що виходячи з положень Конституції України, висновків та позиції Конституційного Суду України забезпечення функціонування саме державної української мови в усіх сферах суспільного життя є обов'язком держави. Водночас, визначення в законодавчих актах можливостей застосування англійської мови у публічних сферах суспільного життя в Україні має бути співвідносним з приписом частини четвертої статті 10 Конституції України, згідно з яким держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Також Уповноважений зазначає, що статтею 8 законопроекту передбачено запровадження обов'язкового вивчення англійської мови в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. При цьому вбачається, що внесення відповідних змін також до статті 7 Закону України «Про освіту» та статті 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» є недоцільним і навіть зайвим, оскільки чинні норми не суперечать відповідним нормам законопроекту. Крім того, законопроект є спеціальним нормативно-правовим актом по відношенню до зазначених законів. Нормам спеціальних законів надається перевага перед нормами загальних.

Недоцільність внесення змін до статті 7 Закону України «Про освіту» та статті 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» також обумовлена тим, що ці статті є політично чутливими, вони були предметом прискіпливого аналізу Венеційської комісії, розгляду Конституційного Суду України та до сьогодні не зазнавали змін.

Недостатньо обґрунтованими в сучасних умовах, на думку Уповноваженого, є запровадження державного фінансування для бажаючих

вивчати англійську мову, оскільки до цього часу державою не реалізовано положення статті 5 та частини третьої статті 6 Закону про державну мову, відповідно до яких має бути ухвалена Державна програма сприяння опануванню державної мови, а держава має організувати безкоштовні курси української мови для дорослих та забезпечити можливість вільно опанувати державну мову громадянам України, які не мали такої змоги.

Національна академія наук України надіслала до Комітету експертні висновки Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, що додаються до висновку Комітету. Ключовими висновками зазначених наукових установ є такі:

1) введення в дію норми про те, що «іноземні фільми, мовою оригіналу яких є англійська мова, демонструються в кіновидовищних закладах мовою оригіналу із субтитруванням державною мовою» (частина 4 статті 9 проекту Закону):

а) матиме ряд катастрофічних для кіноіндустрії й екранної культури в цілому наслідків, ніяк не вплинувши при цьому на стан вивчення і поширення англійської мови в Україні;

б) призведе до скорочення обсягу використання української мови, а це вже є порушенням відповідних норм Конституції України;

в) спричинить великі втрати для розвитку української мови і вітчизняної культури загалом;

г) гальмуватиме розвиток мистецтва перекладу і дублювання українською мовою;

ґ) у жодній з європейських країн немає прямої заборони на дубляж державною мовою;

2) «членство нашої держави в ЄС ніяк не пов'язано зі статусом англійської мови, адже всі мови ЄС є рівноправними, а після вступу України до ЄС українська мова також стане однією з офіційних мов Європейського Союзу». «Європейська мовна політика, як це визнається і в пояснювальній записці, орієнтована на те, щоб кожний громадянин країн ЄС знав щонайменше дві іноземні мови, але вибір цих мов ніяк не регламентується»;

3) «принципове заперечення викликає пропозиція змінами Закону України «Про вищу освіту» замінити традиційний іспит з іноземної мови для здобувачів ступеня доктора філософії на іспит лише з англійської мови. Є багато галузей знань і конкретних наукових напрямів, де фахівцеві слід опанувати іншу іноземну мову, а не англійську»;

4) проект «видається концептуально неприйнятним через спробу урегулювати вживання англійської мови в Україні шляхом суттєвого обмеження застосування інших іноземних мов (насамперед, Європейського Союзу) та певного звуження сфери застосування української мови та мов корінних народів і національних меншин України, що суперечить як Конституції України, так і європейській мовній політиці».

Національна академія правових наук України висловлює низку зауважень до законопроекту:

1) на сьогодні в Україні при складанні зовнішнього незалежного оцінювання та національного мультипредметного тесту пропонується на вибір чотири іноземних мови: англійська, іспанська, німецька, французька, і жодній з них не надається переваги;

2) «підготовка за різними ступенями освіти, зокрема й аспірантура, передбачає оволодіння однією з іноземних мов. Відтак, не йдеться про виключно англійську мову. Таким чином, особа може опинитися у становищі, коли змушена буде вивчати ще одну іноземну мову (наразі англійську), що може призвести до додаткового (надмірного) навантаження / нерівномірного навчального навантаження»;

3) у пункті 2 статті 8 цього проекту Закону вказано про обов'язковість вивчення англійської мови дітьми старшого дошкільного віку, а в пункті 1 цієї ж статті зазначено про «обов'язковість використання англійської мови в освітньому процесі раннього, молодшого і середнього дошкільного віку». Фахівці НАПрН України вважають за потрібне звернути увагу на доцільність вживання словосполучення «обов'язкове використання англійської мови в освітньому процесі».

Виникає потреба більш чіткого роз'яснення: якщо англійська мова є обов'язковою для використання в освітньому процесі, то який механізм і обсяги використання англійської мови в освітньому процесі усіма педагогічними працівниками, які забезпечують освітній процес у закладі дошкільної освіти.

Також потребує приведення у відповідність цієї норми до статті 7 Закону України «Про освіту», відповідно до якої «мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова»;

4) вимога «обов'язкове використання англійської мови в освітньому процесі» (у разі прийняття такого формулювання) призведе до непередбачуваних ускладнень та формалізації, а, можливо, до втрати можливості здобувати освіту у таких формах, які визначені статтею 9 Закону України «Про освіту»: екстернатна, сімейна, педагогічний патронаж.

Національна академія педагогічних наук України в цілому підтримує цей законопроект, висловлюючи при цьому окремі зауваження.

Національна академія мистецтв України, в основному підтримуючи законопроект, вважає дискусійною норму законопроекту, що стосується відмови від дубляжу прокатних копій фільмів, передбачаючи поетапний перехід на стовідсотковий показ англійськомовних фільмів у кінопрокаті мовою оригіналу. Йдеться про пункт 4 статті 9 законопроекту реєстр. № 9432 про застосування англійської мови в Україні, згідно з яким фільми, оригінальною мовою яких є англійська, повинні демонструватися в кінотеатрах оригінальною мовою з

українськими субтитрами, що не тільки суперечить чинному законодавству про мови в Україні, а й може скасувати позитивні надбання попередніх років.

На засіданні підкомітетів з питань загальної середньої, інклюзивної освіти та освіти на тимчасово окупованих територіях та з питань професійно-технічної та фахової передвищої освіти 25 липня 2023 року було розглянуто зазначений проект Закону і рекомендовано прийняти його за основу з урахуванням таких зауважень, застережень і пропозицій:

1) у проекті Закону відсутня окрема стаття щодо «англійської мови у сфері науки» на кшталт статті 7 проекту Закону «англійська мова у сфері освіти»;

2) зміст статті 7 проекту Закону за форматом викладення тексту більше схожий на стратегічні документи Уряду, аніж на норми Закону, що визначають конкретні правила поведінки, а тому потребує викладення цієї статті в іншій редакції або виключення цієї статті із законопроекту та включення відповідних норм, положень, вимог до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» (в новій редакції, яка готується до другого читання), «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про освіту дорослих» (чи «Про освіту впродовж життя») (що готується до другого читання);

3) варто уникати дублювання ідентичних норм в різних законах (наприклад, пункти 1 і 2 частини 1 статті 7 проекту Закону і частини 3 і 4 статті 10 Закону України «Про дошкільну освіту» (у запропонованій редакції)). Внесення з часом змін до одного із законів призводить до існування двох різних обов'язкових до виконання норм різних законів, що не сприяє загальному правовому порядку в країні;

4) варто ще раз подумати над питанням реалізації вимоги щодо обов'язкового вивчення англійської мови у закладах дошкільної освіти дітьми старшого дошкільного віку, зокрема тими, які належать до корінних народів або національних меншин, адже закони у сфері освіти гарантують їм здобуття дошкільної освіти рідною мовою «поряд із державною мовою»;

5) у змінах до Закону України «Про вищу освіту» (підпункт 13 пункту 4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону):

в абзаці першому частини шостої статті 5 літеру і цифру «В1» замінити літерою і цифрою «В2»;

переглянути коректність внесення зміни до частини десятої статті 44 щодо заміни слів «іноземної мови» словами «англійської мови», адже в деяких школах України першою іноземною мовою є інша мова, аніж англійська (наприклад, німецька, французька, іспанська, китайська тощо) і така зміна дискредитуватиме

(ставитиме в нерівне становище) таких дітей порівняно з іншими дітьми, для яких англійська мова була в школі першою іноземною;

зміна редакції частини 3 статті 48 може унеможливити прийняття закладом вищої освіти відповідних рішень під час освітнього процесу (на другому, третьому, четвертому курсах), оскільки зміщує акцент на прийняття такого рішення до «вступу»;

б) варто переглянути коректність запропонованої редакції частини 3 статті 7 Закону України «Про освіту» (підпункт 17 пункту 4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону), адже слова «держава забезпечує обов'язкове вивчення англійської мови ... у закладах освіти незалежно від форми власності» покладатиме обов'язок на державу забезпечувати, у тому числі фінансово, обов'язкове вивчення англійської мови в усіх приватних закладах освіти всіх рівнів освіти;

7) виключити абзаци шостий-сьомий підпункту 18 пункту 4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону, адже включення до статті 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державною» положення, що стосується англійської чи будь-якої іншої іноземної мови:

а) не відповідатиме ані предмету регулювання статті 21 «Державна мова у сфері освіти», ані предмету регулювання всього цього Закону;

б) дублюватиме (в кращому випадку) відповідні норми спеціальних законів у сфері освіти: законів України «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіти», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту»;

в) передбачатиме взяття державою на себе непередбачуваних зобов'язань в частині «забезпечення» обов'язкового вивчення англійської мови в усіх закладах освіти всіх рівнів освіти та незалежно від форми власності, що навряд чи є реальним з огляду на відсутність доцільності, фінансів і відповідних механізмів реалізації такого зобов'язання;

г) дублює відповідні пропозиції до частини 3 статті 7 базового Закону України «Про освіту»;

8) переглянути редакцію:

абзацу 7 пункту 1 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону, адже у підпункті 13 пункту 4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону відсутній «підпункт «б»;

абзацу 8 пункту 1 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону, адже у підпункті 19 пункту 4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону відсутній «підпункт «б»;

абзацу 9 пункту 1 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону, адже зміни до Закону України «Про дошкільну освіту» (підпункт 6 пункту 4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» проекту Закону)

ймовірно наберуть чинності після прийняття в другому читання та в цілому нового Закону України «Про дошкільну освіту», який наразі готується Комітетом до другого читання;

9) в абзаці першому частини 2 статті 4 проекту Закону:

а) слова «центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах освіти і науки» замінити словами «центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки», адже МОН має формувати державну політику і максимально позбутися функцій щодо «реалізації», оскільки поєднання в одному органі функцій формування та реалізації державної політики призводить до виникнення корупціогенних положень в законодавстві;

б) слово «безкоштовним» замінити традиційним для освітньої сфери терміном «безоплатним», адже відсутність оплати не означає, що проведення іспиту нічого не коштує громадянам України як платникам податків.

Заслухавши інформацію заступника голови Комітету Колебошина С.В., Скрипнюка О.В. – директора Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Ажнюка Богдана Миколайовича – директора Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні та широко обговоривши це питання, Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій ухвалив:

1. Рекомендувати Верховній Раді України відповідно до пункту 1 частини першої статті 114 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» проект Закону України про застосування англійської мови в Україні (реєстр. № 9432 від 28.06.2023), поданий Президентом України, за результатами його розгляду в першому читанні прийняти за основу.

2. Направити цей Висновок, а також вищезазначені висновки установ та організацій до Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, визначеного головним з опрацювання цього законопроекту.

Голова Комітету

Сергій БАБАК